

Kitap Eleştirisi

Çöken duvarın altından çıkma kılavuzu

Can Iğın

Yaşanmamış Sosyalizm

M. İnanç Turan

Yordam Kitap, 2009

2009 yılı Berlin Duvarı'nın çöküşünün 20. yılıydı. Duvarın çöktüğü yıl 1989, aynı zamanda, bütün Doğu Avrupa ülkelerinde kendilerine sosyalist adını takan rejimlerin devrildiği yıldır. Sonra 1991'de sıra 20. yüzyılın sosyalizm deneyiminin en gelişkin laboratuvarı olan Sovyetler Birliği'ne geldi. Onu 1992'de Arnavutluk izledi. Yugoslavya'nın çöküşü ve dağılması daha sancılı oldu, emperyalizmin askeri yöntemler de dahil müdahalesini gerektirdi. Bugün hâlâ "Komünist" adını taşıyan bir partinin yönetimindeki Çin'de ise kapitalizme geri dönüş daha az sarsıntıyla ve (henüz) siyasi rejim altüst olmaksızın gerçekleşiyor. Bugün geçmişte "sosyalist" olarak anılan ülkelere geri kalanları, Küba hariç tutulursa, ciddiye bile almak mümkün değil. Bir zamanlar "dünyanın üçte birinde" geçerli olduğu söylenen sosyalizm, şimdi tek bir adanın sınırları içine sıkışmış durumda.

Genç kuşaklar, sosyalizmin tarihini özel olarak araştıranlar hariç, 1989 öncesinde söylenenler ile 1989'dan sonra yaşananların ne kadar bü-

yük bir çelişki oluşturduğunu anlayamazlar. Sovyetler Birliği'nde geçerli "sosyalizm"e iman etmiş olanlar için bu ülke "sosyalizmin anavatanı" idi, onun "Komünist" Partisi ise dünya sosyalizminin öncü gücü. Maoocular ise Sovyet "sosyal emperyalizm"ine karşı hakiki sosyalizmi Çin'in yaşattığı konusunda çok iddialıydılar. Bugünün gençlerinin kulaklarını tırmalayabilir ama dünya ve Türkiye solunda "Enver Hocacılar" bile vardı. 20. yüzyıl boyunca çeşitli ülkelerde yaşanan nice devrimin ürünü olan sosyalizm, bunlara göre, küçük köylü Arnavutluk toplumunda öncüsünü buluyordu! Sonra bu hakiki sosyalizmlerin her biri iskambilden yapılmış birer şato gibi çöktü!

Marksizmin gerçek temsilcisi olduğunu söyleyen bu ekollerin dünyadaki ve Türkiye'deki teorisyenleri şimdi kendilerini hayretle seyreden izleyicilerine... aynı hayret dolu bakışlarla bakıyor! Berlin Duvarı'nın çöküşünden 20 yıl sonra, bu dünya tarihsel gelişme konusunda Stalinist solun dile getirdiği, incir çekirdeğini dolduracak tek bir teorik açıklama yok!

Tabii, bu durumda kusuru Marksizme, çoğu zaman da (Marx'a dil uzatmak daha zor olduğu için) Leninizme yükleyen yükleyene. Kendine "Marksist" diyenler yaşanan deneyim konusunda sessizliğe gömülürse, bilgisayar diliyle "default" çözüm, elbette çöken rejimlerin büyük bir ikiyüzlülükle sahip çıktıkları Marksizmin yerden yere vurulması olacaktır. İster "sivil toplumcu" deyin, ister "sol liberal", liberal demokrat teori bugün dünyada ve Türkiye'de solun hakim teorisi haline geldiyse, bunun sorumluluğu, duvarın çöküşünden sonra bile eski dogmalarını sorgulamayan Stalinist sola aittir.

Ama şimdi dev bir ironi ile karşı karşıyayız. Son bir yıldır, dünya kapitalizminin tarihinin en büyük krizlerinden birine boylu boyuna gömülmesi, tam da "duvarın çöküşü"nü 20. yılı olan 2009 yılında burjuvazinin mutemet yayın organlarında bile şu cümleyi tekrar tekrar okumamıza yol açtı: Marx haklı çıktı! Hiç olmazsa soru kipinde. Ama Marx aynı zamanda "sosyalizmin çöküşü" ile birlikte bütünüyle yanlışlanmamış mıydı? Büyük düşünürün kendisinin *Kapital*'de artı-değerin sırrını ortaya koymaya girişirken söylediği gibi "*Hic Rhodus, hic salta!*" Yani sokak diliyle söyleyecek olursak, çıkabilirseniz işin içinden çıkın bakalım. İnsanlık, yüzlerce yıldır yapılan sosyal teori çalışmalarından sonra, 21. yüzyılın başında kendini pusulasız mı buldu?

Elbette hayır. Marx'ın kurduğu sosyal teori hem kapitalizmin ortadan kalkış dinamiklerini hem de sosyalizmin onun yerine yükselişinin mantığını bütünsel bir tutarlılık içinde ortaya koymuştur. Ama genç kuşak buna inanmıyor, çünkü **sosyalist solun büyük bölümü duvarın altında kalmıştır**. Marx'ın teorisini inandırıcı biçimde savunabilmek için önce duvarın altından çıkmayı bilmek gerekir. Mehmet İnanç Turan'ın *Yaşanmamış Sosyalizm* kitabı işte bunun için çok önemli.

Turan, 150 küsur sayfalık kısa, özlü, kolay okunabilen bir kitapta, yukarıdaki paradoksun (“Marx hem haklı çıktı, hem haksız” paradoksunun) üstesinden gelmenin temellerini ortaya koyuyor. 20. yüzyıl boyunca sosyalist inşa konusunda en ileri gitmiş olan Sovyetler Birliği sosyalist değildi. Sovyetler Birliği’nin inanmış savunucularının onyıllar boyunca tarihin zafer kazanan ilk ve en büyük sosyalist devriminin ve dünya politikasında bir süpergüç haline gelen bir devletin ağırlığından yararlanarak bütün dünyaya yaydığı düşünceler, Stalin’in bürokrasinin hakimiyetini kurduğu dönemden itibaren, Marksizmden tam bir kopuşu temsil eder. Sovyetler Birliği’nde ve “sosyalist” olarak anılan öteki ülkelerde yaşanan deneyimin çöküşünü Marksist teorinin iflası olarak yorumlamak, Marksizmin programı hakkında hiçbir şey bilmemekle veya onu görmezlikten gelmekle eşanlamlıdır. Turan bu temel tezi, başta Marx, Engels ve Lenin olmak üzere klasik çağın devrimci Marksist teorisyenlerinden doğrudan alıntılarla kanıtlıyor.

Kitabın büyük bölümü, Sovyetler Birliği’ndeki bürokratik diktatörlüğün özürçülerinin (apolojistlerinin) Marksist teoriyi nasıl tahrif ettiğine ayrılmış. Son elli sayfada ise, bu teorik tahrifatın hangi tarihsel gelişmelerin ürünü olduğu açıklanıyor. Özellikle 1930’lu yıllar üzerinde odaklaşan Turan, Sovyetler Birliği’nin çöküşünün taşlarının o dönemde örülmeye başladığını, çöküşten sadece Gorbaçov’un sorumlu tutulmasının bütünüyle yanlış olacağını ortaya koyuyor. Bu bölümün daha kapsamlı ve derinlemesine yazılması daha yararlı olurdu, ama okuyucu burada sosyalist toplumun neredeyse ideal biçimi olarak sunulan bürokratik diktatörlüğün ne tür bir süreç içinde kurulduğunun ve yaşadığının ipuçlarını bulacaktır.

Turan’ın kitabında ortaya çıkan tablo, solda yaygın olarak kabul gören anlayıştan bütünüyle farklı. İnsanlığın bugün dünyayı yangın yerine çeviren büyük krizle birlikte yeniden bir kavşağa geldiği düşünülürse, geçmişte kapitalizmin karşısına dikilebilmiş tek alternatif olan sosyalizmin başına neler geldiğini anlamak herkes açısından yakıcı bir önem taşıyor.

Yeni kuşakların vicdanlı insanların son yıllarda en çok kulak verdikleri şiar “Başka bir dünya mümkün” oldu. Bu şiarın kasıtlı biçimde belirsizlik taşıdığı ortada. Mümkün olan, nasıl bir dünya? Turan’ın kitabı bu dünyanın, görünüşün bütün aldaticılığına ve burjuvazinin bütün propagandasına rağmen, hâlâ sosyalizm olabileceğini düşünmeye cüret etmek için vazgeçilmez bir okuma. Çünkü, Nazım’a nazire ile söylersek, en güzel dünya, henüz yaşanmamış olan sosyalizmdir.